

Pogovor knjizi *Daj naslov* Sonje Manojlović

TONKO MAROEVIĆ

PRERASPODJELE: PREOBRAZBE I PREKORAČENJA

U slobodi i izravnosti, u prividnoj opuštenosti i skokovitoj dosjetljivosti svojega recentnog poetskog pisma Sonja Manojlović postiže rijetku uvjerljivost. Na bjelini papira i u vrtložnoj kombinatorici crnih slova, ogoljelih naziva, iščašenih pojmova i paradoksalnih sintagmi ostvaruje energetske zračenje neospornih dometa i učinak nužnog, neizbježnog uvlačenja čitatelja u međuprostore postavljenih znakova. Igrom zrcaljenja i savijanja oblika, stezanja i rastezanja verbalnog objekta ulazimo u drugu dimenziju, u nove protege, u preobrazbe i prekoračenja.

U jednoj od pjesama ove najnovije zbirke stoji: *Ali prvo moramo riješiti / tko sve vidi i čuje, / premjerava / i proriče...* Doista, riječ je ponajprije o sinesteziji, o spoju usta, oka i uha, ali i o povezanosti faktografskih i profetskih uloga. Naslov te pjesme neće nam razriješiti nedoumicu: ILI JA, ILI TI. Naime, niti je riječ o izražavanju lirskog subjekta, niti se radi o apostrofiranju adresata. Najbliže je kazati da smo svjedoci izmicanja, svjesnog zatiranja tragova oholog egotizma, namjernog gubljenja uporišta u jednoznačnosti, nijekanja svakog solipsizma. U nastavku spomenute pjesme dolazi do daljnje bifurkacije, grananja ili rasparceliranja subjekta – *u dobroj se vjeri poistovjećuje / s kim god hoće.*

Ne pada nam na pamet misao da se autorica poistovjećuje s bilo kojim od svojih imenovanih likova i funkcija, maski i persona, ali nipošto nije slučajno što njezinim zbirkama defiliraju čitave povorke čudnih svojstava ili zanimanja. Uz *Vješturka* i *Čovječicu*, *Lilit* i *Babušku*, koje poznajemo iz naslova njezinih značajnih ukoričenja, u najnovijoj se prigodi susrećemo s agonistima poput *Vlasnice* i *Vidovnjaka*, *Vodiča* i *Pokusnog kunića*, *Pantomimičara* i *Kiropraktičara*, ali posebno i najpovlaštenije s djetetom i djevojčicom. U svakoj od spomenutih uloga, zanata, svojstava ili tipova – da ne kažemo inkarnacija, krije se šansa udaljavanja, distanciranja, očudjenja i otuđenja, dakle: govora iz druge ruke, pisanja iz iskošenog očišta.

Zbirka naslovljena performativnim imperativom: *DAJ NASLOV* nema uskličnik na kraju sintagme, ali u samom tekstu naći ćemo niz pobuda kako *doskočiti u uskličnike*. Doživljajni povod ili motivski izazov može biti i običan *Ulični susret* ili banalna epizoda *Na aerodromu* (čekiranje u Bejingu, 2013.), ali ishod nikad nije baš očekivan ili prizeman. Uostalom, sjetimo se kako je u prethodnoj knjizi efikasno bila prizvana *najobičnija čarobnica*, pa kako je potom

umreženim negacijama šmugnula iz svake evidencije. I u ovoj zbirci pratimo smjer *nejasnog u jasnom*, slijedimo ono *nerazumljivo kao*, prihvaćamo izazov tvrdnje *Idem dalje da bih bila bliže*, upadamo u dinamiku skrivanja i zamjene značenja, uvinutosti i izokretanja smisla. Leksičke i sintaktičke konstelacije Sonje Manojlović još jednom potvrđuju plodnost visoke napetosti polja, vrijednost kratkih spojeva iz kojih će vrcnuti iskra semantičkog obasjanja.

Stihom *Crtež započet zreloom rukom* pjesnikinja kao da se obratila likovnom umjetniku, takoreći pružila je ruku ruci vještijoj da ostavi tragove drugačije naravi. Saša Šekoranja se i ovom zgodom primjereno odazvao pozivu i stihovima Sonje Manojlović. Dakako, ne u namjeri da ilustrira ili doslovno interpretira ispisane riječi ili da efektno popuni praznine između redaka i strofa, nego da suputnički pokuša emanirati na sličnoj valnoj dužini. Pa kao što se pjesnikinja elastično i gipko kreće crtama i brazdama nanizanih redaka, tako se i slikar, crtač suvereno rasprostire kadrovima rastvorenih stranica. Njegove linije teku gotovo neprekinutim nizovima, s izmjeničnom strujom većeg i manjeg otiska, dubljeg i plićeg pritiska. U duhu dječje začudnosti i prvotne pročišćenosti prepleti i mrlje obrisi i obline povremeno se okupe u sugestiji tijela i lika, kućice i biljke, ali pretežnije žive u slobodi temperamentnog kretanja i gestualnog razdavanja. Bez nametnutih dužnosti i podaničkih obaveza crteži Saše Šekoranje ležerno dijalogiziraju sa stihovima Sonje Manojlović, podcrtavajući, premrežujući, uokvirujući i zaokružujući žive prostore tekstualnih odjeka.

Vijenac br.526, 01.05.2014.

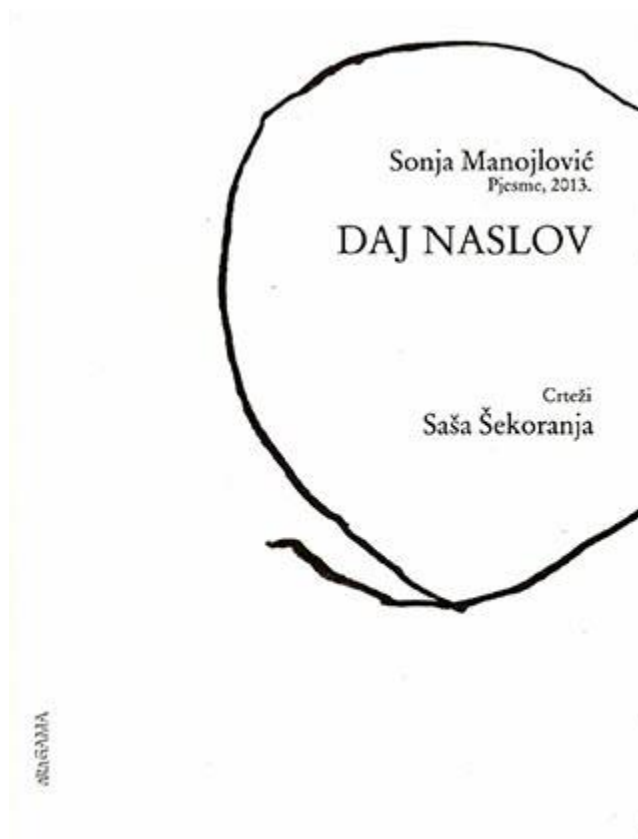
KREŠIMIR BAGIĆ

POGLED IZ DUBRAVE

Tamna neman, neman od stiha

Čitava zbirka Sonje Manojlović pohvala je nejasnoći, a njezine klice poetski su pravopis, naslovni performativ i praznina kao spoznajni i verbalni potporanj pjesnikinjina govora

Postoje pjesnici o kojima je izrazito teško govoriti. U njihovu načinu pisanja preteže ono neuhvatljivo, lebdeće i prozirno. Ti poslanici stiha s toliko šutnje okružuju svoje pjesme, značenjski toliko naprežu zapisane riječi pa se namjerniku čini da s njima može krenuti u različitim smjerovima, toliko različitim da ga to čini neodlučnim i gotovo prikovanim za početnu točku. Sonja Manojlović, barem u mome iskustvu čitanja, pripada toj vrsti pjesnika. Njezinoj poeziji valja pristupati krajnje oprezno, s vjerom u snagu riječi i spremnošću na munjevite i neočekivane promjene smjera. Stečeni je dojam samo potvrdila trinaesta zbirka *Daj naslov*. Ukoričene stihove prate i na stanovit način interpretiraju elegantne crtačke minijature Saše Šekoranje. K tome čitatelju su na usluzi i dva pogovora, koji na svoj način svjedoče da je o toj poeziji teško govoriti, posebice izravno i jasno. Ervin Jahić svoje čitanje zasniva na postavci da „jezgreni idejno-tematski horizont“ zbirke „dominantno poetski razrađuje svojevrzni emocionalni kanibalizam i njegov poredak“. Tonko Maroević ističe pak da Sonja Manojlović „na bjelini papira i u vrtložnoj kombinatorici crnih slova, ogoljelih naziva, iščašenih pojmova i paradoksalnih sintagmi ostvaruje energetske zračenje neospornih dometa i učinak nužnog, neizbježnog uvlačenja čitatelja u međuprostore postavljenih znakova.“

Izd. AltaGama, Zagreb, 2013.

Zbirka *Daj naslov* sadrži 56 pjesama, a one su razdijeljene u četiri ciklusa: *Preraspodjele*, *Samoliječenja*, *Glad* i *Žeđ*. Ako se poslužimo egzistencijalističkim ključem, u knjizi zatječemo lirsku protagonisticu koja prikuplja svoju životnu prtljagu kako bi ju drukčije organizirala, koja se suočava s prošlošću i bježi od nje, koja je istodobno i nježna i ironična prema sebi i svijetu, koja se osjeća kao dijete i roditelj, sanjar i kiropraktičar, bolesnik i liječnik. U ciklusu *Preraspodjele* ta protagonistica iznova raspoređuje stanovnike svoga svijeta, mijenja mjesta mislima, riječima i pokretima, zaboravlja „tko govori / tko sve vidi i čuje“ ne bi li stvorila nova egzistencijalna uporišta i nove prostore percepcije i govora. U tu svrhu „preslaguje“, „vuče lijevo-desno“, „prebraja“, „nabavlja“, „nosi“, koristi se postojećim žetonima i adutima kako bi „preživjela u brzom sada“. Ciklus otvaraju pjesme koje inzistiraju na iskustvu djeteta i djetinjstvu jezika. Sučeljeno je „mrko tapkanje“ djeteta pod stolom i obzirni razgovori iznad stola, jednostavnost djevojčice koja „zahtijeva predživot“ i budući život u kojemu će ju dočekati „ratovi“ i „radovi na visini“. Lirska protagonistica Sonje Manojlović mijenja govorne pozicije, spominje srednji rod, uskliknike, miris vatre u kosi, dječji zub i sl. nastojeći tako doći do nepatvorenog iskustva. Prizivanju djetinjstva i predživota kontrapunktirano je spominjanje

starosti, podbuhlog lica, oprostaja, smrti koja se „još može preraspodijeliti / svuda po malo“. Semantika ciklusa ne može se naravno svesti na opoziciju djetinjstva i starosti, ali nedvojbeno postoji dovoljno signala da se taj odnos uoči i da mu se prida važnost.

U ciklusu *Samoliječenja* smjenjuju se slike putovanja, aerodromskog meteža, diktatorova pogleda, riba u restoranskom akvariju sa storijskim o onima koji nisu otporni na stvarni svijet, s pozivima na egzorcizam i destrukciju, s bježanjem u šapat i visoke glasove. Moguće tematske riječi te cjeline su bol, nasilje i grč. Lirski je subjekt ugrožen, izgubljen i osamljen, na njega navaljuje materijalni svijet, on je „onjušen, omamljen/ životinja-čovjek-stvar“, prazne su mu oči. Preraspodjeljivanje postaje oblik terapije, modus koji životu i govoru pridaje smisao. U drugom dijelu zbirke pojavljuju se primjeri tog preraspodjeljivanja i samoliječenja. U ciklusu *Glad* Manojlovićina protagonistica naznačava neka od uporišta svoje percepcije. Među ostalim kaže da se uzda u „jasni šapat“ te ističe:

jesam i nisam pogledala tamo

gdje su svi uprli poglede (Živim bez)

To dvojstvo, ta nestalnost, ta neodlučnost rodno je mjesto ove poezije, mjesto na kojemu nastaje i nestaje njezina semantika, mjesto na kojemu se rađa njezina snaga i njezina krhkost, njezina tajna i njezin ritam. Sonja Manojlović želi zabilježiti trenutak, jedva uočljivu mijenu, traga za znakom razlike koji dijeli istovrsno i blisko. Pritom se rukovodi idejom da su biće i svijet u kojemu obitava u svakom trenutku drukčiji, pa i drugi. O tome rječito svjedoči početak pjesme *U ogledalu*:

Ne znam te, ne čudi se, draga

Svakoga dana, iznova,

moram te

od svjetlosti sazdati

Vizualiziramo li scenu govora, susrest ćemo ženu koja – svom odrazu u ogledalu – govori da se ne poznaje i da se svaki put mora iznova graditi, prepoznavati, tj. kretati ispočetka.

Naznačenu ideju razvija i završni ciklus *Žeđ* koji provocira pitanja poput: Može li se čovjek pripremiti za izazove koji ga čekaju? Može li si ih uopće predočiti? Mogu li mu pritom pomoći

upornost, iskustvo ili riječi? Slijede li se pojedini stihovi, odgovor bi prije bio niječan nego potvrđan. Pjesnikinja čini se vjeruje da je svaka situacija toliko nova da proživljeno iskustvo nikad nije osobito uporište. U tom je smislu znakovita pjesma *Pokusni kunić*, koja portretira ženu koja se dugo skrivala u riječi da bi ostala sama s papagajem u stanu osuđena na gledanje televizije. Ta žena na koncu rezignirano zaključuje:

Ne trebam nikoga, ne osjećam ništa!

Svladavala sam umijeće ljubavi

i sad mnogo znam o svemu drugom,

srdite boje razdiru lice,

bespolnost ispire rane

Žeđ za istinskim životom protagonisticu Sonje Manojlović potiče na stalno istraživanje, na mijenjanje pozicija i imena, na vrtoglavu igru zamjena u kojoj se biće zaboravlja, traži i obnavlja. U tu je igru neizostavno uključen i jezik – u njemu se stanuje, pomoću njega putuje, u njemu govornik preobražava sebe i svijet. Stihovi nove zbirke Sonje Manojlović veru se „po kosini zvuka“ i pokušavaju „ozvučiti“ svaku stvar. Njezin se stilski, poetički i spoznajni potencijal dobrim dijelom zasniva na četiri stvari: intencionalnom pravopisu, apelativnom naslovu, mistifikaciji praznine i pohvali nejasnoći. Ukratko ću pojasniti na što mislim.

Pjesnici su odavno u jedno od sredstava maksimalizacije lirskog izraza pretvorili i pravopis. Manje se ili više odmičući od skupa pravila o bilježenju jezika, oni oblikuju pravopisne figure koje naglašavaju pojedine aspekte iskaza, ritmiziraju ga, ističu karakter njegove sintakse, emocionalnost lirskoga subjekta te nerijetko potiču na dodatna tumačenja smisla iskaza. Sonja Manojlović u zbirci *Daj naslov* uglavnom slijedi logiku normativnoga pravopisa. S jednom važnom iznimkom: nijedna pjesma ne završava točkom! Dapače u čitavoj zbirci nema točke. Kao da supotpisuje misao Anke Žagar *točka ti si najveća usamljenost na svijetu*. Izostanak točke nije dakako nimalo slučajan. On je formalni znak shvaćanja pjesme kao otvorenog, nedovršenog iskaza. Nastojeći na zagonetnosti govora, na njegovoj neuhvatljivosti, na bremenitoj šutljivosti izgovorenih riječi, Sonja Manojlović otvara pjesmu dopisivanju, igri rečenog i prešućenog. Izostavljanjem točke autorica je dodatno osnažila proces semioze pjesme. Budući da se označavanje i tumačenje djelomice preklapaju, u igru ulazi čitatelj i omogućuje neprestano tumačenje postojećih znakova drugim znakovima.

Važnost čitatelja za ovu poeziju nedvosmisleno je demonstrirana već na koricama. Zbirka se zove *Daj naslov*. Čitatelj je izravno oslovljen, dapače imperativno ga se poziva na sudjelovanje. Performativ *Daj naslov* igra na kartu komunikacije, pretpostavlja uključivanje slobode i imaginacije recipijenta u stvaralački postupak. Takvo je rješenje školski primjer naglašavanja konativne ili apelativne funkcije govora. U slučaju knjige Sonje Manojlović takvo je rješenje i klasičan primjer poetske aporije čija se snaga ponajviše zasniva na njezinoj nerazrješivosti. S jedne strane naslovom *Daj naslov* do krajnjih je granica mistificirana uloga čitatelja. Jer: dati naslov nije običan zahvat, pripomoć, čak ni ravnopravna suradnja. Onaj koji daje naslov izdvaja ili stvara temu, ističe ideju knjige, upućuje namjernika kako se njome kretati. Onaj koji daje naslov može slijediti ili iznevjeriti tekst, sakriti ili otkriti njegov potencijal. S druge strane naslov *Daj naslov* ipak je – naslov. Ne treba ga iznova smišljati. Taj se imperativ zapravo pokazuje jakom retoričkom gestom koja čitatelju ritualno otvara vrata lirskog svijeta knjige potičući ga na smjela, subjektivna, čak posve ćudljiva čitanja. Već od naslova suočeni smo dakle s diskurzom koji ne treba shvaćati doslovno, koji je više sugestivan nego referencijalan. Važan element lirske retorike (rekao bih i lirske ideologije) Sonje Manojlović inzistiranje je na diskurzivnim učincima praznine. Praznina se pojavljuje kao opsesivni motiv kojim protagonistica predočuje stanje svoje svijesti („taloži se ništa na ništa“, „praznim mjestima trujem“, „nema me, ni tu me nema“ i sl), ali i kao prazno mjesto u lirskoj rečenici što ima za posljedicu ozbiljno zamagljivanje njezina značenja. Pošumljavanje pjesama praznim mjestima prilično je sustavno. Stoga ih je neophodno hermeneutički osmisliti, tj. pridati im smisao. Zadržat ću se kod sintaktičkih praznina. One najčešće uzrokuju enigmatičnost iskaza. Relativno uobičajen spisateljski postupak Sonje Manojlović jest da se ne imenuje predmet pjesme čime se čitatelja dovodi u poziciju da nagađa i pogađa, da taj predmet stvara na temelju indicija, ritma i konteksta. Dobar primjer takve strategije nudi tekst *Za djecu i odrasle*:

Od pjene nastaju,
kroz prazan ih обруč svakodnevno
dahom protjeruješ
Klize ponad glava
kao sjajne stvari,
a ustrčali, propeti, uzmahalim rukama

pometu ih

kao ništa

u ništa,

u još nevidljiva usta

Nije spomenuto upravo ono najvažnije, ono što pjesma opisuje i tematizira. Sa svakim stihom množe se pitanja i prešućena stvar, predmet ili biće dobiva neslućene dimenzije. Čitatelj dvoji: Što nastaje od pjene? Što dahom protjerujemo kroz prazan obruč (i kako uopće zamisliti tu radnju)? Što nam to klizi ponad glava? Baloni, slike, riječi...? Svakodnevno iskustvo nije od velike pomoći. Očito se čitatelja nuka da se prepusti i uđe u prostor slobodnih asocijacija. A onda u drugom dijelu pjesme tu neodgonetnutu nepoznatost poništavaju jednako tako nepoznata bića ili sile. O njima pak doznajemo da su „ustrčali, propeti“ te da su se uzmahali rukama. Iza tih epiteta i sinegdoha dosjetljiv čovjek može svašta zamisliti.

Čitava zbirka Sonje Manojlović svojevrсна je pohvala nejasnoći, a njezine klice nedvojbeno su upravo opisani poetski pravopis, naslovni performativ i praznina kao spoznajni i verbalni potporanj pjesnikinjina govora. Nejasnoća otvara prostor tamnoj misli i tamnoj rečenici. Nešto slično u već spomenutom predgovoru ustvrdio je i Tonko Maroević: „I u ovoj zbirci pratimo smjer nejasnog u jasnom, slijedimo ono nerazumljivo *kao*, prihvaćamo izazov tvrdnje *Idem dalje da bih bila bliže*, upadamo u dinamiku skrivanja i zamjene značenja, uvinutosti i izokretanja smisla.“ Sloboda se u pjesništvu oduvijek temelji na nejasnoći a iskazuje se – kako je pisao još Hugo Friedrich – u tome da „potiskuje realnost, da je preuređuje, skraćuje do nagovještaja, da je širenjem demonizira, čini medijem unutrašnjosti, simbolom kakva obuhvatna životnog položaja“. Sonja Manojlović nejasnoću kreira verbalnom škrtošću, sažimanjem dviju ili više misli u jednu poetsku rečenicu, odustajanjem od imenovanja, dovršavanja opisa i konvencionalnoga prikazivanja, prividno alogičnim izričajima i sl. Recimo u pjesmi *Neman* naslovno se biće ovako predočava:

[...] Ali, još se ona mazi,

još je krzno,

kolut je mekoće,

i usred rečenice ode svojim putem,

raširiš ruke u tišini

Citirani stihovi ne nude ni portret ni opis, čak niti osnovne obrise te nemani. Oni se kreću u sferi apstrakcije, vrve naznakama i indicijama koje treba konkretizirati, kontekstuirati i razvijati. Ovisno o strategiji čitanja, neman u zbirci *Daj naslov* može biti metafora za djevojčicu, zrelu ženu, stvarnost, jezik i tsl. Sonja Manojlović nesumnjivo supotpisuje Montaleovu misao da nitko ne bi pisao stihove kada bi cilj pjesništva bio da se bude razumljiv. Tamnost, sugestivnost i enigmatičnost njezine su lirske nemani kojima privlači i zadržava pozornost.

KOLO br. 4, 2014.

Cvjetko Milanja

Rekuperacija događajnosti i pisanja

(Sonja Manojlović: *Daj naslov, Altagama, Zagreb, 2013.*)

Već je sam naslov zbirke intrigantan u smislu kako dati naslov nečemu što je priziv (prošle) događajnosti, u stvarnom predmetnom sloju, kao i, s druge strane, u sloju (ranijih) pjesničkih, pa i modelskih, realizacija. Proizlazi, dakle, da pjesnikinja ovom zbirkom »podsjeća« na dvije razine: jedna je u sferi predmeta, a druga je u sloju pjesničke realizacije. Što se tu zapravo zbilo?

U predmetnom sloju »susreće« se svijet dječje nesposrednosti i neopterećenosti kakvim stanjima, što bi ih projicirao pogled onoga koji to više nije. Stoga su rasporedi, aranžmani, stanja i »rješenja« nekorespondentni s ovim potonjim, i – s druge strane – aktera svijeta (recimo uvjetno starijih, ali u biti drukčijih) koji, samorazumljivo pripravan na drugačija stanja nego što ih zatječe u konfiguraciji uspoređenja i »sudara« ta dva svijeta, očekuje samorazumljivu »korekciju«.

Slično je i s diskurziviranjem tih »entiteta« na razini iskaza i njegove semantike. Da bi iznad tih dviju instancija lirsko Nad-ja trebalo suvereno vladati u smislu »gospodara« diskursa, ono se nalazi na skliskom terenu, jer mu predmetni sloj namire logiku »paralelnog« pisanja, dok onaj odozgo (Nad-ja) sugerira kako bi bilo bolje »prelijevati« i »pretakati« diskurse da bi se postigla strukturalna koherentnost koja ne bi dopuštala mogućnost »neporazuma«. Kako je akter/autor pisanja svjestan »dupliciteta« aktera zbivanja, on svoju poziciju i svoje očište usidruje u nesigurnost čvrstoga mjesta, odnosno u njegovu polivalenstnost, u prostoru od predmeta, aktera, autora i recipijenta, najprije vlatitog a potom i drugog (Ili ja, ili ti). Riječ je o neisključenju, u smislu dominacije jednoga stajališta. Dakako, kada je riječ o prizivu, sličan se postupak može susresti u ranijim zbirkama Sonje Manojlović, no sada on postaje osviještena »građa«. U tom se smislu može pravdati naša naslovna oznaka »rekuperacija«.

Ne samo da se motivi i postupci mogu naći u ranijemu pjesnikinjinu stvaranju, nego se oni sada konsteliraju u modificiranije »metode«. Oni, naime, sada ne registriraju samu predmetnost u njenoj datosti, pa bi bila riječ, dakle, o izjavnim, opisnim i sličnim postupcima, nego oni isti, slični, služe ne toliko da legitimiraju samu datost koliko da je ironiziraju (Samoliječnje, u pokrajnjoj ulici). Dapače, takav postupak omogućuje »proširenje« kvalifikativa i predikativnosti same datosti (predmeta opjevavanja) tako da novo stanje gotovo stavlja u

zagradu ono »prvobitno«, te na taj način zauzima središnje mjesto značaja, a time dakako i semantičkoga značenja. Kada smo ranije naveli karakteristiku »pretakanja«, i to bi bio jedan od načina takva postupka, ovdje dakako u finoj nenametnutoj varijantni, strukturno-intencionalnoj ponudi, a ne u eksplicitnom rješenju.

Međutim, ovdje nam se nadaje jedno znatno važnije pitanje kada je riječ o relevantnoj obrani i vrijednosti prevlasti stanja i pozicije (svijeta), jer je pitanje pjesničkoga diskursa posebna razina koju ne smijemo miješati s ovim pitanjem. Naime, koje stanje prije navedenih »entiteta« posjeduje »jedinost« ontološkoga statusa u smislu egzistencijalne »isplativosti« i životnoga »profita« – ono još »izvorno« ili ono već društveno konstelirano, a da pritom zanemarimo, što je u biti nemoguće, da će ono prvo kad-tad prijeći u ono drugo logikom progresije i razvitka. Upravo ironijska auratizacija ne dopušta nedvojbeni odabir, jer ako je prvo »čisto«, ono je već implicitno prijeteće, a drugo bi trebalo samo po sebi biti insuficijentnije.

Nije ovdje riječ o tome je li se autorica opredjeljuje za jednu od varijanti (ironija nedvojbeno upućuje na »izbor«), nego je riječ o tome na kojim se etičkim postulatima legitimira datost i odabir pozicije. To pitanje držim kapitalnim, ujedno i zastrašujućim u njegovim »temeljima« kao i njegovoj »dvojbenosti«/»dvojnosti«, dapače ne toliko čak poradi »dvojbenosti« koliko radi »temelja«. Dakako, najlakše bi bilo optužiti svijet – njegovu racionalnu, spoznajnu, osjećajnu, empatijsku i kakvu drugu aficiranost – iako se njemu adresira, jer kome drugome. Relevantnost pitanja je u odnosu kao »ishodištu«. Ostvareno ishodište je i u povijesti, odnosno u realizacijama koje je čine. Stoga neki od zaključaka izgledaju rezignatni (Spas, lekcija iz povijesti) na prvi pogled, pače i brigajući (Nadgledanje), pače i subjekto-autorefleksivni (Jesam li išta razumjela), no u biti to su zapravo izjavni konstativi o naravi pojavnosti, koju ne može autorska pozicija korigirati, jer uostalom i nema utopijske ambicije, a i zazire od toga. Na toj pojavnosti razini su stoga i točne opaske Ervina Jahića, iz pogovora, jer se odnose na realizaciju i njene dnevne efekte. Međutim, kao što smo naveli, ispod tih pojavnosti su etički temelji graditelji kojih su složene povijesne realizacije, čovjekov samo/svjesni subjekt, identitet i na njemu temeljen interpersonalni odnos, bez obzira, a i s obzirom na moduse (obrazine) navedenih pojavnosti, od materijalnosti do »životinje-čovjeka-stvari« (Kroz vrata, kroz prozor, preko praga – već je naslov interpretativno dostatan).

Međutim, gotovo planetarna posvudašnjost takovrsnih prizora svijeta u dnevnim funkcioniranjima, u očitovanjima, u implikacijama intersubjektivnosti, ne mogu pjesnikinju ostaviti ravnodušnom, iako se i ovdje daje zaključiti da se njezin raspon uživljavanja i »pravdanja« kreće od pozicije konstativnih iskaza do empatijske geste i implicitnoga kritičkoga

stava, točnije neravnodušnoga stava (Na aerodromu), unatoč mogućnosti pomicanja središta mjesta (Zar ne?). Čitav zadnji ciklus zbirke (Žeđ) većinom zapravo tematizira stanje autobiografskoga subjekta pjesme, kao što prethodni (Glad) tematizira stanja, a prva dva »entitete« i odnose. Riječ je o pjesničkom subjektu u poziciji geneze od »privatnosti«, kognitivnosti, intersubjektivnosti, pače i odnosa prema pjesničkom iskazu (skrivenosti u njemu), do tijela, koje više nije isključiv prius, jer je riječ o »metodi« recikliranja. Spoznaja, dakle, do koje vodi ova zbirka Sonje Manojlović, manipulirajući onom genotipskim elementima koje smo naznačili, spoznaja je o svijetu koji je pohabao svoje temeljne impostacije.

Kritika 2014. Petković, *Daj naslov*

Novi list, rubrika Kultura, Harterije, piše: Nikola Petković

Ponedjeljak, 28. travnja 2014. str. 28

LICE USKLIČNIKA

Sonja Manojlović: *Daj naslov*, Zagreb, AltaGama, 2013. (Crteži Saša Šekoranja)

Knjiga za djecu i odrasle koja rado prima čitatelje u goste ima lice Janusa čije su obrazine suprotstavljene u dijaloškoj nadopuni. Analitičko lice koje se svijetu obraća problemski, uokvireno je dvama radnjama: preraspodjelom i samoliječenjem da bi se, nakon autogenog treninga teksta preobrazilo u lice usklika kojega određuju elementarna, gotovo animalistička, fiziološka (mogu biti i patološka) stanja/potrebe žeđi i gladi. Ovo su ujedno i naslovi čvrsto tematski strukturiranih ciklusa. Prvo lice Janusa slika je igre fragmenta i cjeline. Odvija se tako da kada je fragment naznačen u naslovu u pjesmi nailazimo na cjelinu i obrnuto. Uopćena naslovna uputnica "Za djecu i odrasle" dedukcijom komada cjelinu: „Od pjene nastaju,/kroz prazan ih obruč svakodneвно/ dahom protjeruješ/Klize ponad glava/kao sjajne stvari,/a ustrčali, propeti, uzmahalim rukama/pometu ih/kao ništa,/u ništa,/u još nevidljiva usta“. Pjesma koja slijedi, „Dužničko ropstvo“ *kanibalizira* tijelo kao mjesto ugovornog nasilja nad njegovim integritetom koje počinje kao posljedica nerješivog retoričkog pitanja: "Kome si dužna, a tko je tebi dužan" a završava u hororu financijskog neofeudalizma u kojemu se nasilno otvaraju usta, razbacuju jastuci, jedan po jedan lete dječji zubi...dok „po plitkom nebu,/glavi/kao na panju/režu vrat po vrat...“

Eto, i tako, nakon toliko godina, prolazi tijelo. A boljem smo se nadali, nismo li? U pravu je Ervin Jahić koji u pogovoru ovom nesvakidašnjem tekstualnom svjedočanstvu okrutnosti i nesputane ljubavi koja je izložena mahnitoj destrukciji sustava prepoznaje „kontinuitet emocionalnog kanibalizma“ čija destrukcija prevrednuje svijet tako da „otpad biva vrijednost, a vrijednost odbačena na deponij potrošenih sjećanja“. Locirajući zbunjenost onoga što je navrlo nakon Subjekta, originalna reciklaža unutar održivog razvoja čitatelju nudi zbunjujuće pozicije informanata. Pjesma „Ili ja ili ti“ s pravom se s nama pita tko ovdje govori? A to, dijelom sintakse i cjelinom fragmentirane semantike, uvjerena je autorica, „prvo moramo riješiti“. (Sa)znati „tko govori, tko sve vidi i čuje, premjerava i proriče“. I tko se „u dobroj vjeri poistovjećuje s kim god hoće...“

Prelazeći bjelinom papira, tom raširenom marginom koja, „preporučajući nečujno“ govori glasno kao da komada postajući „usta za tvoje živo kao, i zdjela...“ fragmenti i cjelina lice u lice s licima Janusa (koje je njihovo) pitajući se dosežu li svijet očima, stoje li na prstima...zajedno, hodajući na rukama (kao u jednoj davnijoj Sonjinoj knjizi) idu (bez nas) preko rijeke...Sve do gladi i žeđi u kojima se jednadžba sa 3 nepoznanice ali bez uzajamne aksiologije: životinja-čovjek-stvar najprije, nakon što se Jeka iz pjesme, izjednačivši se statusno s fragmentom i cjelinom izbori za poziciju iz(go)vornog bića (a ne pukog odjeka) zaleti u eksploziju ljubavi i prepoznavanja drugog (Glad) gdje koža prerasta u tijelo i posiže za drugim, za ljudima, za stvarima da bi se, logikom doba fragmenata slike svijeta, (pre)obrazila u prasak nasilja koji luduje prostorima u kojima iz zapaljenih kuća izlijeću izbezumljena djeca.

„Daj naslov“ logičan je dokument jednog kompaktnog opusa pjesnikinje koja svakom novom knjigom istovremeno potkrepljuje prethodnu, ali i najavljuje novu, koju sretni i zahvalni čitatelj s nestrpljenjem očekuje.